

Jakso 2

TTK-91-tietokone ja sen KOKSI-simulaattori

Miksi TTK-91?

TTK-91:n rakenne ja
käskykanta-arkkitehtuuri

Mikä on simulaattori?

Miten TTK-91-ohjelmia
suoritetaan simulaattorissa?

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

1

Miksi konekieltä?

- Koneen toiminnan ymmärtäminen
- Oman ohjelman toiminnan ymmärtäminen
- Koneenläheinen ohjelmointi
- Kääntäjän tekeminen
 - kääntäjä kääntää konekielelle lausekielisen ohjelman
- Ohjelman tehokkuus
 - osia ohjelmasta ohjelmoidaan suoraan konekielellä

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

2

Miksi ei oikeaa konekieltä?

- Oikeat konekielet huomattavasti monimutkaisempia
 - niiden opetteluun tarvitaan oma kurssi
- Vaikeaa valita sopivinta
 - paljon erilaisia konekieliä
- Keskitytään vain opetuksen kannalta oleellisiin asioihin
 - tarvittaessa oikea konekieli 'helppo' oppia

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

3

Tietokone TTK-91

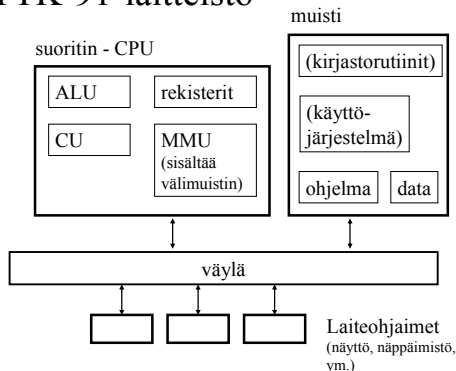
- Laitteisto, hardware (HW)
 - suoritin, muisti, väylät, oheislaitteiden liitännät
- Käskykanta - konekieliarkkitehtuuri
 - käyttöliittymä laitteistoon
 - konekäskyt, tiedon esitysmuodot, tietotyypit
- Symbolinen konekieli
 - luettavampi muoto konekielestä
 - kullakin symbolilla yksikäsitteiset arvot
- KOKSI-simulaattori
 - ohjelma, joka simuloi TTK-91-koneen laitteistoa
 - symbolisen konekielen kääntäjä
 - graafinen käyttöliittymä, debugger-ympäristö

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

4

TTK-91-laitteisto

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

5

TTK-91: rekisterit

- 8 yleisrekisteriä ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
 - vain näitä rekistereitä voi koskettaa (suoraan) konekäskyillä
 - kaikki laskenta tapahtuu rekistereiden avulla
 - vain 8 'muistipaikkaa' varsinaista laskentaa varten
 - R0 työrekisteri
 - indeksirekisterinä == 0 (tietyissä tilanteissa R0:n käyttö tarkoittaa lukua 0 rekisterin R0 sisällön asemesta)
 - R1-R5 työ- ja indeksirekistereitä
 - tyyppi riippuu rekisterin käytöstä konekäskyssä
 - pino-osoitin SP (R6) Stack Pointer
 - ympäristöosoitin FP (R7) Frame Pointer

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

6

TTK-91: Kontrolliyksikkö (CU)

ks. Kuva 4.1 [Häkk98]

- PC - Program Counter, käskyosoitin
 - seuraavaksi suoritettavan konekäskyn osoite
- IR - Instruction Register, käskyrekisteri
 - suorituksessa oleva konekäsky
- TR - Temporary Register, apurekisteri
 - tilapäinen talletuspaikka käskyn suoritusajaksi
- SR - State Register, tilarekisteri
 - suorittimen tila ja rajoitukset tällä hetkellä

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

7

TTK-91: Tilarekisteri SR ⁽³⁾

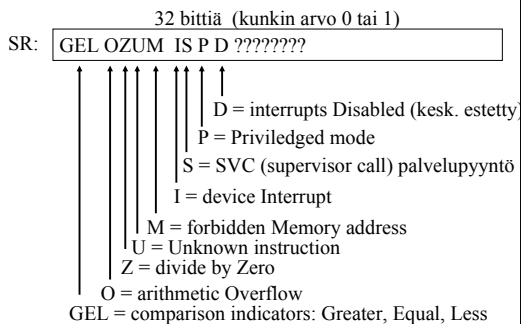
- Tilatietoa siitä, mitä suorittimella tapahtui edellisen käskyn suorituksessa
 - virheilanteet, poikkeukset ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
 - konekäsky olikin käyttöjärjestelmän palvelupyyntö
 - vertailun tulos
- Tilatietoa siitä, mitä systemissä tapahtui viime aikoina
 - käsittelemättömät laitteiden antamat signaalit (laitekeskeytykset, device interrupts)
- Tilatietoa siitä, mitä suoritin saa tehdä jatkossa
 - etuoikeutettu tila?
 - (kaikki muistialueet ja kaikki käskyt sallittuja)
 - poikkeukset ja keskeytykset sallittuja vai ei?

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

8

Tilarekisteri SR ⁽⁹⁾

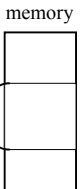
10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

9

TTK-91: Muistinhallintayksikkö (MMU)

- Muistiinviittausrekisterit ks. Kuva 4.1 [Häkk98]
 - MAR - Memory Address Register, muistiosoite
 - MBR - Memory Buffer Register, luettava/kirjoitettava arvo
- Käytössä oleva muistialue
 - vain tähän alueeseen voi nyt viitata
 - BASE-muistisegmentin alkuosoite
 - LIMIT-muistisegmentin koko
 - kaikki muistiosoitteet suhteellisia BASE-rekisterin arvoon
 - Esim. jos BASE = 8000, niin ohjelman osoite 34 viittaa muistiosoitteeseen 8034
 - käyttöjärjestelmä asettaa ja valvoo

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

10

TTK-91: Käskykanta

- Tietotyypit
- Konekäskyjen tyypit
- Konekäskyn rakenne
 - montako bittiä, minkälainen sisäinen rakenne
- Muistissa olevan tiedon osoitustavat
 - konekielessä
 - symbolisessa konekielessä
- Operaatiot

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

11

TTK-91: tietotyypit ⁽²⁾

- 32 bittinen kokonaisluku
 - noin 10 desimaalinumeroinen luku
- EI:
 - liukulukuja
 - merkkejä
 - totuusarvoja
 - ...

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

12

TTK-91: käskytyypit

- Aina 2 operandia itse käskyssä
 - aina ei molemmilla ole merkitystä
 - JUMP vain yksi operandi, hypyn osoite
 - NOP ei operandeja lainkaan
- Käsky aina 32 bittä
- Ensimmäinen operandi aina rekisterissä
 - Käytössä työ- ja indeksirekisterit R0-R5 sekä erikoisrekisterit SP, FT
- Toinen operandi muistissa tai rekisterissä
 - luku rekisteristä on nopeampaa kuin muistista hakeminen
- ALU-operaatioiden tulos rekisteriin
 - korvaa 1. operandin arvon !

10/05/2004

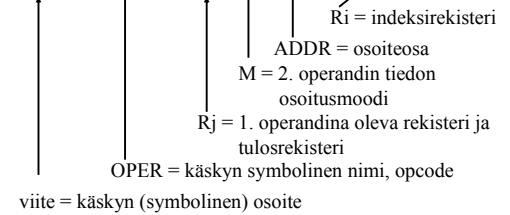
Copyright Teemu Kerola, S2003

13

Symbolinen konekieli ⁽⁶⁾

Loop: ADD R4, @TAULU(R1)

viite: OPER Rj, M ADDR(Ri)

viite = käskyn (symbolinen) osoite

- Suora vastaavuus konekieleen
 - yksinkertainen assembler-käännös

10/05/2004

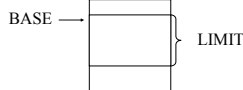
Copyright Teemu Kerola, S2003

14

Symbolinen konekieli

- Symbolien vastaavuus 1:1 kaikkialla
 - viite = käskyn muistiosoite (eli tietyntyyppinen vakio)
 - operaatiokoodi, opcode = vakio
 - kullekin operaatiolle oma koodinsa
 - osoitekentän symboli = vakio tai muistiosoite
 - kenttään voi kirjoittaa joko symbolin tai arvon!

Kaikki ohjelmassa käytetyt muistiosoitteet ovat suhteellisia ohjelmalle varatun muistitilan alkuun (= BASE) nähden eli arvoalueella [0, LIMIT-1]

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

15

Symbolinen konekieli (2)

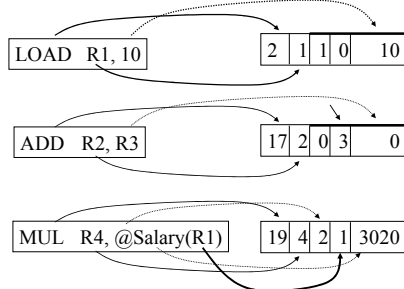
- Osoitusmoodi: monimutkaisempi vastaavuus
 - konekielessä 3 moodia
 - **vakio ja/tai rekisteri** (tieto konekäskyssä + rekisterissä eli ei tarvita muistista hakua)
 - **indeksoitu** ja **epäsuora indeksoitu** (tieto muistissa; haettava muistista 1 tai 2 kertaa)
 - symbolisessa konekielessä 8 moodia
 - helpottavat ohjelmointia
 - toteutettu konekielen 3 moodin avulla

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

16

Symbolinen konekieli vs. konekieli ⁽³⁾

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

17

Tiedon osoitusmuodot symbolisessa konekielessä

- 8 eri osoitusmoodia (vain 2. operandille!)
- Tekstuaalisesti koodattuna
 - osoitusmoodi `LOAD R1, @Field1(R3)`
 - = vakio [+ rekisterin arvo]
 - tyhjä arvo rekisterissä tai muistissa
 - @ epäsuora viite muistiin = muistissa tai rekisterissä on vasta arvon osoite

LOAD R2, =100 R2 <= 100
 LOAD R2, 100 R2 <= MEM[100]
 LOAD R2, @100 R2 <= MEM[MEM[100]]

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

18

Indeksointi ⁽²⁾

LOAD R4, =Tb1(R3)
LOAD R4, Tb1(R3)
LOAD R4, @Tb1(R3)

- Laske aina ensin tehollinen muistiosoite (effective address, EA): $EA = Tb1 + (R3) = 201$
- Sitten katso moodia ja tee niin monta muistinoutoa kun tarvitaan
 - ”=”: 0 kpl $R4 \leftarrow 201$
 - ’tyhjä’: 1 kpl $R4 \leftarrow Mem[201] = 11$
 - ”@”: 2 kpl $R4 \leftarrow Mem[Mem[201]] = Mem[11] = 300$

STORE käsky \Rightarrow 1 kpl vähemmän noutoja ja yksi tallennus

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

19

Lyhennysmerkintöjä:

- 0-arvoa ei yleensä kirjoiteta näkyviin – indeksirekisterinä R0 tai vakiona 0
- 2. rekisteri on itseasiassa aina indeksirekisteri:
 - LOAD R1, R2 (LOAD R1, =0(R2))
 - LOAD R1, @R2 (LOAD R1, 0(R2))
- indeksirekisterinä R0 \Rightarrow indeksirekisterin arvo = 0 \Rightarrow ei indeksointia
 - LOAD R1, 10 (LOAD R1, 10(R0))

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

20

Symbolisen konekielen osoitusmuotoja

- Välitön operandi = osoiteosassa annettu vakio
 - LOAD R1, =100
 - ADD R1, =Sata ; vakio = **symbolin Sata arvo**
- Suora muistiosoitus = osoiteosassa annettu **arvon** osoite
 - LOAD R1, 100 M[100]:
 - ADD R1, Sata M[Sata]:

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

21

- Epäsuora osoitus = osoiteosassa annettu **osoitteen** osoite

• LOAD R1, @100 M[5]:
M[100]:

• LOAD R1, @Sata M[10]:
M[Sata]:

- Kaikki nämä voivat olla myös indeksoituja
 - LOAD R1, =100(R2)
 - LOAD R1, 100 (R2)
 - LOAD R1, @100 (R2)

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

22

- Rekistereille** on vain kaksi osoitustapaa:

• LOAD R1, R2 R2 = 10
 $\Rightarrow R1 \leq 10$
– LOAD R1, =0(R2) täydellisesti kirjoitettuna

• LOAD R1, @R2 R2 = 10, M[10] = 15,
 $\Rightarrow R1 \leq 15$
– LOAD R1, 0(R2) täydellisesti kirjoitettuna

- Huom!** Vain kaksi rekisteriä käytössä.
~~LOAD R1, R2(R2)~~ on virheellinen käsky

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

23

Muistinoutojen määrä

- 0 kpl**
 - osoiteosassa
 - vakio: LOAD R1, =10, LOAD R1, =sata
 - 2. operandi rekisteri: LOAD R2, R1
- 1 kpl**
 - osoiteosassa
 - muistipaikka: LOAD R1, 10, LOAD R1, sata(R2)
 - osoite rekisterissä: LOAD R1, @R2
- 2 kpl**
 - osoiteosassa
 - osoite muistipaikkaan: LOAD R1, @100(R3)

10/05/2004

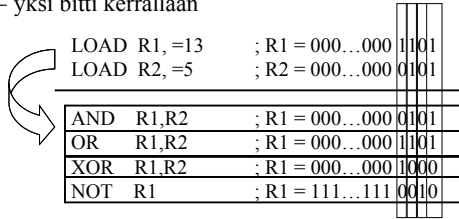
Copyright Teemu Kerola, S2003

24

TTK-91

loogiset operaatiot (4)

- NOT, AND, OR, XOR
 - kaikille 32 bitille
 - yksi bitti kerrallaan

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

31

TTK-91:

bittien siirtokäskyt

- SHL, SHR

- siirrä bittejä vasemmalle tai oikealle
- täytä nolilla

```
LOAD R1,=5 ;R1 = 000...000 00101 = 5
SHL R1,=1 ;R1 = 000...000 01010 = 10
```

- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto vasemmalle on sama kuin 2:lla kertominen!
- positiivisilla luvuilla yhden bitin siirto oikealle on sama kuin 2:lla jakaminen!

```
LOAD R1,=5 ;R1 = 000...000 00101 = 5
SHR R1,=1 ;R1 = 000...000 00010 = 2
```

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

32

TTK-91:

kontrollin siirtokäskyt

- JUMP `JUMP Loop`
- COMP `COMP R3, =27` `COMP R3, X`
 - asettaa **tilarekisteriin SR** vertailun tuloksen: L, E tai G
- JLES, JEQU, JGRE, JNLE, JNEQU, JNGRE
 - perustuu tilarekisterin tietoon eli viimeksi suoritettuun COMP-käskyyn `JGRE Loop`
- JNEG, JZER, JPOS, JNNEG, JNZER, JNPOS
 - perustuu annetun rekisterin arvoon `JPOS R1, Loop`
- CALL, EXIT (käsitellään myöhemmin)
- SVC `SVC SP, =HALT ;ohjelman suoritus päättyy`

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

33

TTK-91 muut käskyt

- NOP

`NOP`

- No Operation, tyhjä käsky, älä tee mitään
- varaa kuitenkin muistia yhden sanan (32 bittiä)
- suoritetaan samoin kuin muutkin käskyt

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

34

TTK-91 assembler-

kääntäjän ohjaukset (4)

- Eivät generoi lainkaan konekäskyjä `Sata EQU 100`
- EQU - Equal `LOAD R1,=Sata`
 - antaa arvon symbolille **symbolitauluun**
- DC - data constant `X DC 50`
 - varaa yhden sanan tilaa muistista ja antaa sille arvon, antaa arvon symbolille (symbolitauluun!) `LOAD R1,X`
 - esim. muuttujan tai ison vakion määrittely
- DS - data segment `Tbl DS 200`
 - varaa monta sanaa tilaa muistista, antaa arvon symbolille
 - alkuarvot ovat epämääräisiä! `LOAD R3,Tbl(R1)`
 - Esim. taulukon tai tietueen tilan varaus

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

35

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

```
hello.k91 X DC 13
          Y DC 15

MAIN LOAD R1, X
      ADD R1, Y
      OUT R1, =CRT
      SVC SP, =HALT
```

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

36

TTK-91 symbolisia konekäskyexamplesimerkkejä ⁽¹⁰⁾

- Miten toimivat seuraavat käskyt?

```
LOAD R2, @100 ;R2 ← 200
ADD R2, 101 (R3) ;R2 ← R2 +100 = 105
DIV R1, R3 ;R1 ← 0
LOAD R2, =100(R0) ;R2 ← 100
LOAD R0, @101(R3) ;R0 ← 101
```

	regs	mem
R0:	2	100: 101
R1:	1	101: 200
R2:	5	102: 101
R3:	2	103: 100

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

37

TTK-91 symbolisia konekäskyexamplesimerkkejä ⁽¹⁰⁾

- Entä miten toimivat seuraavat käskyt?

```
LOAD R2, @Xptrptr ;R2 ← 200
ADD R2, Xptr (R3) ;R2 ← R2 +100 = 105
DIV R2, R3 ;R2 ← 2
LOAD R2, =Tbl(R1) ;R2 ← 101
LOAD R2, Sum(R4) ;R2 ← 101
```

	regs	mem	symbol
R1:	1	100: 101	Tbl = 100
R2:	5	101: 200	X = 200
R3:	2	102: 101	Xptr = 101
R4:	100	103: 100	Xptrptr = 100
			Sum = 2

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

38

TTK-91 symbolinen konekieliohjelma

sum.k91

; sum - laske annettuja lukuja yhteen, luku 0 on loppumerkki

Luku DC 0 ; nykyinen luku, alkuarvo 0
Summa DC 0 ; nykyinen summa, alkuarvo 0

Sum IN R1, =KBD ; ohjelma Sum alkaa käskystä 0
STORE R1, Luku
JZER R1, Done ; luvut loppu?

LOAD R1, Summa ; Summa <- Summa+Luku
ADD R1, Luku
STORE R1, Summa ; summa muuttujassa, ei rekisterissa?

JUMP Sum

Done LOAD R1, Summa ; tulosta summa ja lopeta
OUT R1, =CRT
SVC SP, =HALT

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

39

Konekielinen esitys

31 24 23-21 20 19 18- 1615 0

OPER	Rj	M	Ri	ADDR
------	----	---	----	------

- Kullekin käskylle varattu 32 bittiä
 - OPER = operaatiokoodi (8 bittiä)
 - Rj = 1. operandina oleva rekisteri (3 bittiä)
 - Ri = käytetty indeksirekisteri (3 bittiä)
 - R0 = ei indeksointia
 - M = 2. operandin osoitusmoodi: 00, 01, 10
 - vakio, arvo muistipaikasta, osoite muistipaikassa
 - osoiteosa ADDR (16 bittiä)

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

40

KOKSI TTK-91 -koneen simulaattori ⁽⁷⁾

- Toimii kuten oikea kone toimisi
- Graafinen käyttöliittymä
- I/O vain käyttöliittymän kautta
- Ohjelmien valinta ("lataus"), käännös ja suoritus
- Ohjelmien editointi ks. sum.k91
 - myös mikä tahansa tekstieditori kelpaa!
- Käsky kerrallaan suoritus mahdollinen
- Käsky kerrallaan, kommentoinnin kera

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

41

KOKSI TTK-91 -koneen simulaattori

- Käytettävissä (DOS, W95, W98, W-NT, W2000)
 - laitoksen koneissa
 - kotona <http://www.cs.Helsinki.FI/u/kerola/tito/>
- Installoi itse kotihakemistoosi (n. 120 KB)
 - kopioi zip-tiedosto ja pura se koksi-hakemistoon
 - editoi koksi.cfg tiedostoon editorin polku
 - Esim: c:\windows\command\edit.com
- Ohjelmatiedostojen (hello.k91 jne) tulee olla samassa hakemistossa kuin simulaattorin (koksi.exe)
 - käynnistä (esim.) klikkaamalla koksi.exe

10/05/2004

Copyright Teemu Kerola, S2003

42

-- Jakson 2 loppu --

Some typical 80x86 intructions and their function

Instruction	Function
JE name	If equal (O) EIP = name; EIP = 128 S name < EIP + 128
JMP name	{EIP = NAME};
CALL name	SP = SP - 4; M(SP) = EIP + 5; EIP = name;
MOVW ERX,EDI + 45	EDX = M (EDI + 45)
PUSH ESI	SP = SP - 4; M(SP) = ESI
POP EDI	EDI = M(SP); SP = SP + 4
ADD EAX,#6785	EAX = EAX + 6785
TEST EDX,#42	Set condition codes (flags) with EDX & 42
MOVSL	M(EDI) = M(ESI); EDI = EDI + 4; ESI = ESI + 4

Fig. 3.32 [PaHe98]